

КЛАУЗУЛЕ КОД ОСИГУРАЊА ОД ОДГОВОРНОСТИ КАО ИНСТРУМЕНТ ЗАШТИТЕ ОСИГУРАВАЧА

Проф. др Владимир Чоловић*

Апстракт: Осигурање од одговорности је специфична врста осигурања с обзиром на предмет осигурања и с обзиром на чињеницу да оштећено лице није учествовало у дефинисању односа осигурања, тј. закључењу уговора. С обзиром на то да се, након настанка осигураног случаја, морају заштитити интереси и осигураника и осигуравача, поставља се питање активног учешћа осигуравача у утврђивању одговорности осигураника, као и висине штете. Због тога су се у теорији осигурања, код ове врсте осигурања, дефинисале клаузуле које штите интерес, пре свега, осигуравача. Те клаузуле су: 1. клаузула о вођењу спора, 2. Клаузула о забрани поравнања од стране осигураника и 3. Клаузула о забрани признања одговорности од стране осигураника. Аутор у раду посвећује пажњу низу питања која се тичу наведених клаузула, а, такође, осврће се на решења у домаћем и немачком законодавству. Исто тако, у раду се анализирају одредбе општих услова осигурања у вези са наведеним клаузулама. Аутор закључује да ове клаузуле не штите само осигуравача, већ и осигураника.

Кључне речи: осигуравач, осигураник, вођење спора, поравнање, одговорност, треће оштећено лице.

* Научни саветник Института за упоредно право Београд и редовни професор Факултета правних наука Универзитета „Апеирон“ Бања Лука; mail: v.colovic@iup.rs; vladimir.z.colovic@apeiron-edu.eu.

1. Увод

Осигураваач у односу, који је дефинисан закључењем уговора о осигурању од одговорности, након настанка осигураног случаја, проширује своју улогу у том односу, која се не своди само на плаћање износа, по односном уговору, односно, суме осигурања оштећеном лицу, који је треће лице у овом односу, већ на више питања везаних за висину штете и степен одговорности осигураника. Та питања се тичу могућности увида у утврђивање одговорности осигураника, одговорног лица, као и увида у утврђивање висине износа који ће осигураваач платити, што значи да ће осигураваач имати активну улогу у овим процесима и да ће осигуранику бити наметнута одређена ограничења, везана за наведена питања. Те клаузуле су: 1. Клаузула о вођењу спора; 2. Клаузула о забрани поравнања са трећим оштећеним лицем; и 3. Клаузула о забрани признања одговорности од стране осигураника. Овим клаузулама се више посвећује пажње у општим условима осигурања, који се односе на осигурање од одговорности, него у законодавству. То ствара проблем, имајући у виду да мора постојати законски оквир који ће дефинисати ове клаузуле као императивне одредбе од којих се не може одступити приликом дефинисања садржине уговора о осигурању од одговорности. Ми смо, у наслову, дефинисали ове клаузуле као инструмент заштите осигураваача, али оне представљају и инструмент заштите осигураника, као одговорног лица, имајући у виду да сума осигурања може бити лимитирана, односно, да осигураваач буде обавезан до одређеног износа, што значи да, уколико износ штете прелази суму осигурања, остатак ће платити осигураник, а са друге стране, морамо узети у обзир и однос осигурања између осигураваача и осигураника који у себи садржи и одређене повољности, које зависе од броја осигураних случајева за које је одговоран осигураник у текућем периоду осигурања. Посветићемо пажњу начину регулисања ових клаузула и у немачком законодавству, али ћемо се осврнути и на наше законодавство, које, уопште, не посвећује пажњу овим институтима, што представља проблем у пракси.

Но, осим тога, да бисмо могли да говоримо о наведеним клаузулама, неопходно је да дефинишемо природу осигурања од одговорности, као и статус трећег оштећеног лица које није уговорна страна у односу осигурања. Треће оштећено лице има одређена овлашћења која произлазе из природе ове врсте осигурања, а она се тичу, пре свега, права на накнаду штете, за коју је одговоран осигураник, као и права на директно обраћање осигураваачу, било захтевом за накнаду штете, било подношењем тужбе против осигураваача.

2. Правна природа осигурања од одговорности и статус трећег оштећеног лица

Да бисмо разумели наведене клаузуле које се појављују код осигурања од одговорности, неопходно је да наведемо најважније карактеристике ове врсте осигурања, које би уједно могле да се дефинишу и као елементи правне природе тог осигурања. Ова врста осигурања је специфична и не постоји јединствен став о каквом уговору о осигурању се ради, имајући у виду да је предмет осигурања одговорност осигураника, односно, ако неком трећем лицу настане штета чињењем или нечињењем осигураника, осигуравач ће бити у обавези да накнади штету том лицу, које, уопште није учесник односа осигурања, тј. није странка у уговору. Један од ставова је да је уговор о осигурању од одговорности, уговор у корист трећих лица¹. Наиме, по овом ставу, осигураник и осигуравач уговарају неко право у корист трећег. Но, то право ће треће лице стећи тек кад настане осигурани случај, односно, тек кад поднесе захтев за накнаду штете. Из овакве дефиниције можемо стећи утисак да се ради о кориснику осигурања, што треће лице свакако није. Корисник осигурања, нарочито код осигурања лица, одређује се уговором, а треће оштећено лице не може бити одређено, с обзиром на то да се не зна, у моменту закључења уговора, ко ће бити оштећено лице. Али, постоји и други став о овој врсти осигурања, који грађанску одговорност осигураника дефинише као предмет осигурања. Присталице овог става истичу да странке код овог уговора не изражавају вољу да закључују уговор у корист трећег лица. Понављамо оно што смо рекли, треће лице има права на накнаду штете по овом уговору тек када штета настане. Осигурање од одговорности није осигурање у корист трећег лица, већ се односи на специфичан предмет осигурања, а то је одговорност осигураника².

А важност наведених клаузула долази до изражаја код осигурања од одговорности, управо због чињенице да осигуравач исплаћује накнаду трећем оштећеном лицу, а не осигуранику. А та чињеница произлази из права оштећеног лица на директан захтев, односно, подношење директне тужбе према осигуравачу. Оштећено лице, значи, може да потражује накнаду од најмање два лица, осигуравача и осигураника³, с обзиром на то да се може

¹ Н. Николић, *Уговор о осигурању*, Београд 1957, 186.

² З. Петровић, В. Чоловић, Н. Мрвић Петровић, *Обавезна осигурања у саобраћају и накнада штете*, Београд 2010, 23.

³ В. Чоловић, *Међународно осигурање аутоодговорности (систем зелене карте)*, Београд 2007, 22.

десити да за исту штету одговара више лица (не само један осигураник и један осигуравач). Овде морамо поменути и ситуацију која је везана за подношење тужбе од стране оштећеног лица, истовремено против осигуравача и осигураника. Наиме, ако се у другостепенем поступку (у наведеној ситуацији), прихвати жалба осигуравача, та чињеница не мора да има утицаја на одговорност осигураника, односно, одговорног лица, што значи да ће он и даље бити одговоран према оштећеном. Али, ако се прихвати жалба против осигураника, тада ће се осигуравач обавезно ослободити одговорности⁴. Ако постоји грађанска одговорност осигураника и ако је она обухваћена општим условима осигурања, односно, саставни је део покрића, тада ће и осигуравач бити обавезан према оштећеном лицу. У супротном, ако осигураник није одговоран, тада неће бити обавезан ни осигуравач. Следеће што овде морамо изнети, односи се на забрану приговора оштећеном лицу од стране осигуравача, ако му оно поднесе захтев за накнаду штете⁵. Наиме, овде се ради о приговорима које осигуравач не може истаћи трећем оштећеном лицу, али би могао осигуранику због поступања супротно одредбама закона или уговора⁶. Најзад, однос осигуравача и осигураника према оштећеном лицу морамо посматрати и као однос солидарних дужника према повериоцу. Наиме, овде морамо говорити и о општим правилима везаним за спољашњи и унутрашњи однос код солидарних облигација. Спољашњи однос је однос поверилаца и дужника, а унутрашњи однос представља однос између самих поверилаца (саповерилаца) или дужника (судужника). Унутрашњи однос настане када спољашњи однос престане, што значи да ће сами повериоци или дужници решити односе између себе⁷.

Посветићемо посебну пажњу директном захтеву, односно, природи тог захтева, као и директне тужбе. Наведена решења везана за однос осигураника и осигуравача, са једне стране, као и трећег оштећеног лица, са друге стране, ослањају се и на тумачење правне природе захтева који се остварује директном тужбом. Она не проистиче из уговора о осигурању, већ има извор у проузрокованој штети, односно, проистиче из деликтне

⁴ В. Чоловић, 22–23.

⁵ Н. Мрвић-Петровић, З. Петровић, А. Филиповић, *Обавезно осигурање од аутоодговорности и накнада штете*, Београд 2000, 112.

⁶ Члан 28 Закона о обавезном осигурању у саобраћају Србије, „Сл. гласник Р. Србије“ бр. 51/2009, 78/2011, 101/2011, 93/2012, 7/2013 – одлука Уставног суда.

⁷ А. Јаневски, „Обавезе са више дужника или поверилаца и извршење према солидарним дужницима“, Зборник радова *Хармонизација грађанског права у региону*, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2013, 414.

одговорности⁸. Право трећег лица на непосредан захтев (*actio directa*), укључујући и процесно овлашћење у облику непосредне тужбе, да покрене парницу против осигуравача, чини сам темељ свих осигурања од одговорности, а посебно осигурања од аутоодговорности, као једног облика те врсте осигурања. Тиме се остварује се јавни интерес за сигурну законску заштиту трећег лица, а тиме се испуњава и сврха овог осигурања⁹. А трећа лица стоје ван конкретног облигационоправног односа¹⁰.

Оно што је најважније односи се на чињеницу да код осигурања од одговорности имамо уговорни пренос одговорности са штетника на осигуравача поводом предвиђених ризика, који могу да буду дефинисани законом или уговором, када те ризике дефинишу општи услови осигурања. Уговорна одговорност која се преноси на осигуравача има посебну природу, јер не одговара за штету штетник – одговорно лице, бар примарно, већ осигуравач. Но, као што смо рекли, сам осигуравач може у секундарној парници да покрене поступак против штетника – осигураника након исплате накнаде оштећеном лицу, ако се испуне услови за то. Значи, код осигурања од одговорности, примарни субјект одговорности је осигуравач¹¹.

3. Клаузула о вођењу спора

Слободно можемо да закључимо да је клаузула о вођењу спора најбитнија, с обзиром на то да се, веома често, дешавају спорови поводом штета које произлазе из одговорности осигураника, као и чињенице да је, код ове клаузуле, најизраженија одговорност како осигуравача, тако и осигураника, уколико се они не придржавају правила везаних не само за примену ове клаузуле, већ и за примену општих правила код ове врсте осигурања. Основни циљ дефинисања клаузуле о вођењу спора у условима осигурања јесте обезбеђење активне улоге осигуравача у спору који се води поводом осигураног случаја између оштећеног лица и осигураника, са којим је осигуравач закључио уговор. Та активна улога се састоји у давању упутстава осигуранику за вођење спора, евентуално одређивање

⁸ П. Шулејић, „Застарелост потраживања из правних односа осигурања као предмет законског регулисања“, *Ревизија за право осигурања* бр. 2/2009, Београд 2009, 18.

⁹ Л. Беланић, „Треће особе у осигурању од аутомобилске одговорности“, *Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци* в. 28, бр. 1, 2007, 3.

¹⁰ Л. Беланић, 4.

¹¹ Ј. Салма, „Уговорна одговорност – у европском, упоредном и домаћем праву“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2011, 83.

пуномоћника, самостално ступање у парнични поступак као умешача, односно, ступање у парницу у својству странке. Но, ова клаузула се односи и на неке вансудске радње, које се односе на забрану осигуравача осигуранику да даје изјаве поводом спора, да ступа у преговоре са оштећеним лицем, итд¹². Значи, ако говоримо о учешћу осигуравача у парници, можемо говорити о осигуравачу као умешачу, као пуномоћнику и као странци.

Осигуравач, као умешач, има активну улогу у поступку, али са одређеним ограничењима. Наиме, радње које предузима умешач имају дејство, као да их је предузела странка и оне могу користити осигуранику, али умешач не може да диспонира правима, односно, не може у поступку закључити поравнање, затим, не може да призна захтев или да се одрекне подношења правног лека. Против учешћа осигуравача као умешача у поступку може бити тужилац, односно, оштећено лице, али се, у пракси, дозвољава учешће осигуравача у наведеној улози у парници¹³. Учешће осигуравача као умешача у поступку доноси и одређене предности за осигураника, због интервенцијског дејства пресуде. Пресуда не гласи на осигуравача, али обзиром на то да је био умешач, он не може истицати осигуранику приговор несавесног вођења спора. Осигуравач је везан и за диспозитив пресуде, као и за образложене чињенице на основу којих је донета иста. Друго, без обзира на то што је осигуравач био умешач у спору, осигураник остаје странка у поступку, од кога зависи коначна оцена помоћи од стране осигуравача. Осигураник може и да оспори правно дејство радњама умешача, без навођења разлога. Чињеница је да то може имати утицаја на поступак који се може водити по захтеву за регрес између ова два лица, али ће то ипак више у неким случајевима одговарати осигуранику¹⁴.

Осигуравач може да учествује у поступку и као пуномоћник, али овде може настати проблем, због тога што осигураник може да одбије да изда пуномоћје осигуравачу, а, исто тако, може и да га опозове у току поступка.

Осигуравач може да буде и странка у поступку, али само након пристанка обе стране, и осигураника и оштећеног. Осигуравач може да постане странка у моменту подношења тужбеног захтева, односно, да буде обухваћен тужбеним захтевом или касније, у току поступка. Ако је друга ситуација у питању, тада осигуравач може да буде у тежој пози-

¹² П. Шулејић, *Право осигурања*, Београд 2005, 396.

¹³ П. Шулејић, *Осигурање од грађанске одговорности*, Београд 1967, 89–90.

¹⁴ П. Шулејић (1967), 90.

цији, имајући у виду да преузима парницу у стању у каквом је, када он постаје странка. Ипак, другачији је положај осигуравача. Ако он ступа у парницу као споредни умешач на страни првотуженог, он може да истакне све приговоре, тако да је он у истој ситуацији као да је био тужен¹⁵.

Међутим, осигуравач не мора директно да учествује у поступку. Наиме, ова клаузула се може широко тумачити, што осигуравачу даје могућност да „води“ спор, односно, да контролише у ком правцу се води и на друге начине, не само директним учешћем, у улози умешача, пуномоћника или странке. На који начин осигуравач може да контролише парницу на наведени начин? Пре свега, он може узети учешће на тај начин што ће давати упутства осигуранику који сам учествује у поступку. Затим, осигуравач може да одреди пуномоћника коме је осигураник дужан да, по пуномоћју, да сва овлашћења, што значи да такав заступник води парницу у име осигураника, али по упутствима осигуравача¹⁶. Ово су случајеви када осигуравач само даје смернице осигуранику. Наравно, мора се радити о случајевима када је тужба подигнута само против осигураника, а не и против осигуравача.

– Губитак права из осигурања

Ако се осигураник не придржава клаузуле о вођењу спора која представља основно правило, у оквиру ове врсте осигурања, он ће бити одговоран осигуравачу. Чињеница пропуштања обавештавања о покретању поступка или неизвршење неке друге радње која би помогла бољем положају осигуравача у том поступку доводи до обавезе осигураника да накнади штету осигуравачу. Али, овде се поставља и друго питање. Оно се односи на губитак права из осигурања, односно на право осигуравача да осигураника потпуно лиши свих права која су дефинисана уговором. Ипак, иако би одређени поступци осигураника нанели штету осигуравачу, везану за његово учешће у поступку, код нас није дозвољен губитак права из осигурања у овом случају, имајући у виду да се ради о штети која се може одредити, пре свега, износом настале штете, трошкова поступка, итд. Чак поједини услови осигурања дефинишу да ће осигураник бити одговоран према осигуравачу, само ако је поступио у намери или крајњој непажњи. То значи, ако осигураник није знао или није морао знати да је дужан да обавести осигуравача о покретању парнице, он не

¹⁵ П. Шулејић (2005), 397.

¹⁶ П. Шулејић (1967), 87–88.

би ни био одговоран према њему¹⁷. Но, овде се, онда, поставља питање, да ли је осигураник био упознат са општим условима осигурања, да ли су му предати у тренутку закључења уговора, да ли је разумео одредбе услова осигурања које се односе на наведену клаузулу, итд.

– Одбијање вођења спора (учешћа у спору) од стране осигуравача

Поставља се питање да ли осигуравач може да одбије вођење спора, односно, да се уопште не „огласи“ поводом тужбе која је поднесена против осигураника. Не постоје никакве санкције, али не би требало да се проузрокују ни последице по осигураника. Наиме, ако оштећени покрене поступак против осигураника и осигуравач се не умеша у спор или не постане странка у спору, тада ће осигураник моћи да наплати износ по пресуди, као и трошкове спора, па чак и када прелазе износ суме осигурања. Но, може се догодити да се осигуравач противио закључењу поравнања од стране осигураника, па се, касније, донесе пресуда у већем износу и тада ће осигуравач бити, такође, у обавези да плати износе, па чак и ако прелазе износ суме осигурања¹⁸. Битно је само да осигураник испуни своје обавезе по уговору које се тичу пријаве осигураног случаја, достављања документације, давања изјаве и сл.

– Немарно вођење спора од стране осигуравача

У парници осигуравач брани и своје интересе и интересе осигураника, али то није увек случај. Наиме, може се десити да висина захтева за накнаду штете прелази износ суме осигурања, или је у питању ситуација када осигураник истиче противзахтев против оштећеног, односно, када по исплати накнаде, осигуравач задржава право регреса према осигуранику, ако се испуне одређени услови. Уколико у овим ситуацијама осигуравач иступа немарно у поступку, тада он наноси штету осигуранику и одговоран је према њему. Исто тако, осигуравач ће бити одговоран, ако је одбио, без оправданог разлога, исплату штете оштећеном лицу, па је због тога покренута парница¹⁹.

Осигуравач може да начини штету осигуранику, као што смо рекли, и у току спора, на тај начин што ће немарно водити спор, извршити лош избор пуномоћника, пропустити неки рок, затим, ако не приступи рочишту, не предложи извођење доказа, не уложи правни лек, одбије повољно порав-

¹⁷ П. Шулејић (2005), 398.

¹⁸ П. Шулејић (1967), 93.

¹⁹ П. Шулејић (2005), 397–398.

нање, итд. По једном схватању, осигуравач не штети интересима осигураника оваквим понашањем, с обзиром на то да он брани свој интерес и служи се својим правом, а по другом, осигуравач чини штету и осигуранику и себи, јер за свако смањење имовине мора да сноси последице оно лице које није предузело одређене радње да до тог смањења не дође²⁰. Можемо поставити низ питања која се тичу одговорности осигуравача, која се, пре свега, односе на његову обавезу исплате износа који прелази суму осигурања, па чак и када се ради о ситуацији инцидентне жалбе, односно, до случаја када против пресуде поднесу жалбу и осигуравач и оштећено лице, па суд досуди већу накнаду, која прелази износ уговорене суме осигурања²¹. Овде је осигуравач одговоран само ако је његовом кривицом у поступку дошло до повећања обавезе осигураника, односно, ако је већ утврђена накнада у оквирима суме осигурања, па је касније, захваљујући одређеној радњи у поступку предузетој од стране осигуравача, она увећана.

– Учешће осигуравача у кривинном поступку против осигураника

Поменућемо и учешће осигуравача у кривичном поступку против осигураника. Наиме, у кривичном поступку се утврђује одговорност осигураника за начињену штету, што утиче на дефинисање његове одговорности и у парничном поступку, односно, поступку у коме се одлучује о захтеву за накнаду штете. Овде морамо рећи да пресуда донесена у кривичном или прекршајном поступку опредељује, по питању одговорности, одлуку суда у парничном поступку, али се допринос одговорног лица у насталој штети може посебно утврђивати у том поступку. Но, улога осигуравача у кривичном поступку је ограничена у односу на парнични поступак. Он може помоћи осигуранику тако што ће му поставити заступника, без обзира на то што и осигураник може изабрати посебног браниоца²². Међутим, морамо рећи да осигуравач брани, пре свега, своје имовинскоправне интересе и он не може да буде странка у кривичном поступку. Његов интерес који се огледа у постављању заступника управо се односи на заштиту тог интереса, имајући у виду опредељење одговорности осигураника у том поступку.

²⁰ П. Шулејић (1967), 94.

²¹ П. Шулејић (1967), 95.

²² П. Шулејић (2005), 399.

4. Клаузула о забрани поравнања са оштећеним лицем

Клаузула о забрани поравнања повезана је са клаузулом о вођењу спора, имајући у виду да не треба дозволити осигуранику поравнање са оштећеним, уколико већ осигуравач може учествовати у парници. Поравнање би онемогућило осигураваача у поступку, као и у вршењу других права које би имао у доказивању одговорности осигураника и висине штете. Забрана поравнања значи да осигураник не сме да се изјашњава о одштетном захтеву постизањем споразума о висини одштете, без претходног договора са осигураваачем. Са друге стране, иако то право има, осигуравач не би могао да се поравна са оштећеним на износ који би прелазео висину суме осигурања. Исто тако, осигуравач може да оштети осигураника, ако би одбио да закључи повољно поравнање²³. Поставља се питање због чега се забрањује осигуранику да закључи поравнање са оштећеним. Разлог томе је његова недовољна стручност у процени штете, односно, могућност осигураваача да на професионалан начин утврди висину штете. Исто тако, да ли би се ова клаузула применила, ако би осигураник закључио поравнање на износ који одговара висини штете, односно, одговара оном износу који би утврдио и осигуравач. То је фактичко питање. Ако би стриктно примењивали ову клаузулу, онда ни тада овај споразум не би могао да има важност. У сваком случају, не би могло да дође до губитка права из осигурања.

Са друге стране, поставља се питање да ли ће осигуравач сносити последице, ако одбије да закључи повољно поравнање са оштећеним. Осигураваачу се не може оспорити право да тражи доказе за висину штете, што значи да би његова одговорност постојала само ако би се радило о тежем степену кривице осигураваача у процени разлога за одбијање поравнања²⁴. Но, у вези са наведеним, морамо поменути случај када осигуравач закључи споразум о поравнању са оштећеним лицем. Већ смо више пута рекли да оштећено лице може поднети како директан захтев за накнаду штете осигураваачу, тако и директну тужбу против њега. Но, имајући у виду садржину и клаузуле о поравнању и клаузуле о вођењу спора, можемо рећи да осигуравач као обавезано лице, ипак, има право да склопи споразум са оштећеним, независно од воље осигураника. Осигуравач и оштећено лице могу закључити и судско и вансудско поравнање. Судско поравнање странке могу

²³ П. Шулејић (2005), 400; П. Шулејић (1967), 104.

²⁴ П. Шулејић (1967), 105.

закључити у току целог поступка, наравно, пред судом, и оно има дејство међу странкама као и правоснажна пресуда²⁵. Са друге стране, вансудско поравнање нема дејство судског поравнања и оно нема утицај на поступак²⁶. Вансудско поравнање морамо посматрати као уговор, али се он разликује од осталих уговора, јер се њиме другачије уређују односи, који су већ постојали, код проузроковања штете²⁷. Вансудско поравнање нема дејство на парницу за накнаду штете и његово закључење не спречава заснивање нове парнице, односно, не спречава да се парница, која је у току, настави. Такође, вансудско поравнање може да се раскине због неизвршења обавеза из поравнања²⁸. У пракси, честа су закључења између оштећених лица и осигураваача ради накнаде штете. Већина друштава у вансудском поравнању наводи и одредбу да се оштећеник одриче даљих потраживања према осигуравајућем друштву у односу и на материјалну и на нематеријалну штету. Вансудско поравнање се најчешће закључује ван спора. Чињеница је да оштећена лица пристају на закључење вансудског поравнања најчешће из разлога да брже накнаде штету. Међутим, питање је да ли је накнада, која је утврђена у вансудском поравнању, реална. Проблеми у вези са накнадом штете код многих осигураваача су велики. Ти проблеми јесу последица висине износа премије осигурања, као и укупног бонитета осигураваача. Уколико осигураваач не изврши своје обавезе по вансудском поравнању, оштећено лице може у парници да тражи раскид вансудског поравнања. Тада он има право на потпуно обештећење. Често осигураваачи не испуне у року преузете обавезе из вансудског поравнања, тако да би и о томе требало водити рачуна у поступку, а што се односи на правичну накнаду.

5. Клаузула о забрани признања одговорности осигураника

И код забране признања одговорности од стране осигураника не би дошло до губитка права из осигурања. Ова клаузула је блиско повезана и са клаузулом о вођењу спора, али и са клаузулом о забрани поравнања. Наиме, ако би осигураник признао да је одговоран за насталу штету, онда би вођење парнице било беспредметно, а са друге стране, само поравнање је и признање одговорности. Признање одговорности неће пред-

²⁵ В. Ристић, М. Ристић, *Практикум за парницу*, Београд 1995, 242.

²⁶ В. Ристић, М. Ристић, 243.

²⁷ Л. Карамарковић, „Вансудско поравнање“, Саветовање „Проузроковање штете и њена накнада“, Будва 1999, 130.

²⁸ Л. Карамарковић, 137.

стављати само давање посебне изјаве, већ и радње, као што су исплата штете од стране осигураника, иако је претходно негирана одговорност, затим доношење пресуде због изостанка осигураника са рочишта, итд. Сама висина захтева за накнаду овде није битна, битно је признање одговорности од стране осигураника²⁹. Међутим, ако би осигураник, који је признао одговорност за насталу штету, доказао да његовим поступком осигуравач није претрпео никакву штету, тада би осигуравач био у обавези да исплати суму осигурања, односно, износ штете³⁰.

6. Регулисање клаузула у немачком законодавству

Кратко ћемо посветити пажњу и немачком законодавству, односно, Закону о уговорима о осигурању Немачке (даље. ЗУОН)³¹. ЗУОН, у својим одредбама, предвиђа наведене клаузуле, с тим што сама формулација тих одредаба захтева додатна објашњења. Наиме, немачки законодавац је дефинисао да је осигураник у обавези да осигуравачу, у року од 7 дана, пријави чињенице везане за настанак његове одговорности према трећем лицу. Ако је треће оштећено лице поднело захтев против осигураника, као одговорног лица, овај је дужан да наведено пријави осигуравачу. У случају да је захтев трећег лица поднет суду, односно, да је поднесена тужба за накнаду штете против осигураника, он је, такође, дужан да ту чињеницу пријави осигуравачу. Исти је случај, ако се против осигураника спроводи истражни поступак, а у вези са штетом коју је начинио трећем лицу, у вези са догађајем који је покривен осигурањем. Овде ЗУОН не дефинише рок у коме наведени осигураник мора да пријави осигуравачу, али можемо рећи да је исти рок од 7 дана, ако аналогно тумачимо ову одредбу у односу на претходни став овог члана ЗУОН³². У вези са овом одредбом морамо поменути и одредбу која се односи на обавезу пријаве осигураног случаја од стране осигураника осигуравачу, али је иста та обавеза наметнута и трећем оштећеном лицу, имајући у виду природу осигурања од одговорности. Ако осигуравач сазна за на-

²⁹ П. Шулејић (1967), 108

³⁰ П. Шулејић (1967), 110

³¹ Gesetz über den Versicherungsvertrag –VVG, Закон о уговорима о осигурању Немачке, 23.11.2007. (Сав. сл. гласник I ср. 2631), измене и допуне у складу са чл. 2 Закона од 20.09.2013. (Сав. сл. гласник I ср. 3642), измене и допуне у складу са чл. 15 од 17.08.2017. (Сав. сл. гласник I ср. 3214); по С. Ђорђевић, Д. Самарџић, *Немачко уговорно право осигурања са преводом Закона (VVG)*, Београд 2014.

³² Пар. 104, ст. 1 и 2 ЗУОН.

станак осигураног случаја на неки други начин, такође ће бити у обавези да плати износ накнаде по уговору, без обзира на то што осигураник или треће оштећено лице нису поднели пријаву о томе³³.

Исто тако, ЗУОН дефинише да су ништавни споразуми којима се утврђује да осигуравач није у обавези да накнади штету, ако је осигураник признао одговорност или ако је платио штету оштећеном лицу³⁴. Овде се ради о две напред наведене клаузуле – о забрани поравнања или признању одговорности. Наиме, ради се о могућности да осигураник потражује накнаду од осигуравача и у наведеним случајевима, али се поставља питање у ком обиму ће то моћи да учини (мисли се на износ који потражује од осигуравача по уговору), имајући у виду да је он закључио такав споразум који дерогира садржину уговора о осигурању од одговорности, односно, ставља ван снаге тај уговор и ослобађа осигуравача који је обавезан самим тим што је закључио тај уговор и примио премију осигурања.

7. Регулисање клаузула у општим условима осигурања од одговорности

Посветићемо пажњу и регулисању наведених клаузула у општим условима осигурања од одговорности из делатности причињене трећим лицима, које су дефинисане у једном осигуравајућем друштву³⁵, а које, у одељку који се односи на обавезе осигураника, јасно дефинише наведене клаузуле. Пре свега, одређује се обавеза осигураника да обавести осигуравача о поднетом захтеву суду против њега од стране оштећеног лица, као и о чињеници да је против њега одређен притвор, односно, о томе да је поведен поступак за обезбеђење доказа³⁶. Клаузула о вођењу спора има основ у овој одредби, с обзиром на то да осигуравач мора знати чињенице о свим поступцима који се могу спроводити, поводом осигураног случаја, код кога је и осигуравач обавезан. Ови услови још јасније дефинишу наведену клаузулу одредбом у којој се наводи да је осигураник дужан да осигуравачу достави судски позив, тужбу, као и

³³ Пар. 30 ЗУОН.

³⁴ Пар. 105 ЗУОН.

³⁵ Услови за осигурање од одговорности из делатности за штете причињене трећим лицима, Wiener Städtische, Vienna Insurance Group, <https://wiener.co.rs/wp-content/uploads/2018/07/Uslovi-za-osiguranje-od-odgovornosti-iz-delatnosti-za-%C5%A1tete-pri%C4%8Dinjene-tre%C4%87im-licima-1.pdf>.

³⁶ Члан 14 Улова за осигурање од одговорности.

сва друга писмена у вези са поступком, било парничним, било кривичним, који је поведен поводом осигураног случаја. Истом одредбом се одређује да је осигураник дужан да вођење поступка препусти осигуравачу. Можемо рећи да је ово императивна одредба, с обзиром на то да из ње произлази да осигуравач неће бити у обавези да исплати накнаду ако осигураник није наведено учинио.

Ови општи услови предвиђају и остале две клаузуле дефинишући одредбу у којој се забрањује осигуранику да се, без претходне сагласности осигуравача, изјасни о захтеву за накнаду штете, односно, да га призна, потпуно или делимично. Исто тако, забрањује се осигуранику да се поравна са оштећеним лицем, без сагласности осигуравача, као и да изврши исплату. Но, одређују се и изузеци који се односе на околности случаја, када се није могло одбити признање одговорности, поравнање и исплата од стране осигураника, а без сагласности осигуравача. Међутим, не наводе се разлози, осим што се наводи да би, у супротном, била „учињена неправда“. За разлику од одредбе која се односи на клаузулу о вођењу спора, овде се изричито наводи да осигуравач неће бити у обавези по уговору о осигурању, односно, утврдиће се нижа накнада од оне коју је признао осигураник по поравнању или признању одговорности, тј. исплати, али се, такође, наводи да ће и наведено зависити од околности случаја. Значи, ни код једне клаузуле која је јасно предвиђена овим општим условима није јасно предвиђено ослобађање од обавезе осигуравача.

8. Правна празнина у Закону о облигационим односима

Тек у овом делу рада ћемо посветити пажњу домаћем законодавству и питању регулисања наведених клаузула, с обзиром на то да се у нашем законодавству ови институти не регулишу, тако да можемо да закључимо да у овом делу у оквиру осигурања од одговорности постоји правна празнина. Наиме, Закон о облигационим односима (даље: ЗОО)³⁷ дефинише да треће оштећено лице, код ове врсте осигурања, непосредно (директно) подноси осигуравачу захтев за накнаду штете коју му је причинио осигураник као одговорно лице, али до суме осигурања чији је износ одређен уговором, односно, највише до износа обавезе осигуравача. Треће оштећено лице има сопствено право на накнаду из осигурања, тако да свака каснија промена која се тиче права

³⁷ Закон о облигационим односима – „Сл. лист СФРЈ“ бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89, „Сл. лист СРЈ“ бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“ бр. 1/2003 – Уставна повеља.

осигураника према осигуравачу није од утицаја на право оштећеног лица. Оштећено лице то право има од дана кад се догодио осигурани случај³⁸.

Код осигурања од одговорности, осигуравач је у обавези од оног тренутка када му оштећено лице поднесе захтев за накнаду штете. ЗОО дефинише да ће, код осигурања од одговорности, осигуравач бити у обавези да надокнади штету, само ако оштећено лице захтева исту, односно, ако поднесе захтев за накнаду³⁹. То значи да, ако оштећено лице не поднесе тај захтев, осигурани случај неће ни постојати. То су одредбе које регулишу питање односа осигуравача и трећег оштећеног лица код осигурања од одговорности, док наведене клаузуле ЗОО није регулисао.

*

* *

На овом месту ћемо, имајући у виду све што смо рекли, као и начин регулисања односно нерегулисања ове материје у нашем законодавству, поменути један случај из хрватске праксе. Наиме, осигураник који је изазвао саобраћајну незгоду није се одазивао позиву осигуравача да достави извештај о насталој незгоди, па је због тога осигуравач, у недостатку других доказа и неколико поновљених неуспешних позива, одговорио оштећеном лицу да не може да реши његов захтев за накнаду штете, с обзиром на понашање осигураника – штетника. По речима осигураника, он није крив за незгоду, већ оштећено лице. Оштећени је поднео тужбу против осигураника и добио пресуду којом је досуђена накнада штете од 5.650 куна, као и трошкови спора од 7.864 куна. Оштећени је поднео пресуду осигуравачу, који му је исплатио само штету, али не и трошкове спора, с обзиром на то да, по мишљењу осигуравача, вођење спора није било потребно, односно да су се странке могле договорити о исплати штете без подношења тужбе. Осигуравач се позвао на услове осигурања, у којима се наводи да је осигураник у обавези да обраду захтева за накнаду штете препусти осигуравачу, па стога нема право да наведено одбије или да призна одговорност, осим ако тиме чини очигледну неправду према оштећеном. Осим тога, осигуравач се позвао и на обавезу осигураника да, према својим могућностима, помогне осигуравачу код решавања питања одговорности. У супротном, осигуравач има право да одбије исплату која прелази износ саме штете. Овде је осигураник, тиме

³⁸ Члан 941 ЗОО.

³⁹ Члан 940 ЗОО.

што је одбијао да поднесе пријаву настанка саобраћајне незгоде, као и да да изјаву о околностима настанка штете, повредио уговорну обавезу, проузроковао покретање парничног поступка и, најзад, повећао укупан трошак штете за износ трошкова спора. Управо због тога, осигураваач је одбио да исплати трошкове спора, с обзиром на то да је исти био непотребан и да је штета могла раније да се исплати, у наведеном износу, који је утврдио и суд. И овај пример говори да осигураваач и осигураник – штетник морају сарађивати код настанка штете, ако је закључен уговор о осигурању од одговорности. Осигураник мора да наведе све чињенице о штети, а не сме да износи сопствено мишљење и тиме непотребно увећава трошкове. Чињеница је да је осигураваач професионално лице које утврђује како околности настанка штете, тако и сам износ исте⁴⁰.

9. Закључак

Основно питање које морамо да поставимо на крају рада, јесте законско регулисање ових клаузула. ЗОО не регулише ове клаузуле, препуштајући да то учине различити општи услови осигурања различитих осигураваача. Кад кажемо различити општи услови, мислимо на различите облике осигурања од одговорности, у којима је предмет осигурања другачији. Тако, можемо говорити о осигурању од аутоодговорности, осигурању од приватне одговорности, осигурању од професионалне одговорности, па у оквиру те врсте осигурања, можемо говорити о осигурању од одговорности адвоката, јавних бележника, медицинских радника, стечајних управника, итд. Осигурање од одговорности је посебна врста осигурања, управо због чињенице да право на накнаду штете има лице које није учествовало у дефинисању уговорног односа осигурања. Треће оштећено лице има право на накнаду, само ако пријави штету осигураваачу. Али, уколико не пријави штету, не значи да неће моћи да исту потражује од штетника, односно, осигураника. Управо је у наведеном смисао осигурања од одговорности и неопходности да осигураваач има активну улогу код утврђивања одговорности и износа штете. Сама чињеница да треће оштећено лице има право да постави директан захтев осигураваачу, као и да поднесе директну тужбу, ако осигураваач не поступи по захтеву, говори да су наведене клаузуле инструмент заштите и осигураника, а не само осигураваача.

⁴⁰ Судска пракса, др Маријан Ђурковић, 13.09.2012, <http://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?14178>, приступ: 10.07.2019.

ЛИТЕРАТУРА

Монографије, чланци:

Беланић Лорис, „Треће особе у осигурању од аутомобилске одговорности“, *Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци* в. 28, бр. 1, 2007.

Ђорђевић Славко, Самарџић Дарко, *Немачко уговорно право осигурања са преводом Закона (VVG)*, Београд 2014.

Јаневски Арсен, „Обавезе са више дужника или поверилаца и извршење према солидарним дужницима“, *Зборник радова Хармонизација грађанског права у региону*, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2013.

Карамарковић Лепа, „Вансудско поравнање“, Саветовање „Проузроковање штете и њена накнада“, Будва 1999.

Мрвић-Петровић Наташа, Петровић Здравко, Филиповић Александар, *Обавезно осигурање од аутоодговорности и накнада штете*, Београд 2000.

Николић Никола, *Уговор о осигурању*, Београд 1957.

Петровић Здравко, Чоловић Владимир, Мрвић-Петровић Наташа, *Обавезна осигурања у саобраћају и накнада штете*, Београд 2010.

Ристић Вукашин, Ристић Милошин, *Практикум за парницу*, Београд 1995.

Салма Јожеф, „Уговорна одговорност – у европском, упоредном и домаћем праву“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2011

Чоловић Владимир, *Међународно осигурање аутоодговорности (систем зелене карте)*, Београд 2007.

Шулејић Предраг, *Осигурање од грађанске одговорности*, Београд 1967.

Шулејић Предраг, *Право осигурања*, Београд 2005.

Шулејић Предраг, „Застарелост потраживања из правних односа осигурања као предмет законског регулисања“, *Ревизија за право осигурања* бр. 2/2009, Београд 2009.

Законодавство:

Gesetz über den Versicherungsvertrag –VVG, Закон о уговорима о осигурању Немачке, 23.11.2007. (Сав. сл. гласник I ср. 2631), измене и допуне у складу са чл. 2 Закона од 20.09.2013. (Сав. сл. гласник I ср. 3642), измене и допуне у складу са чл. 15 од 17.08.2017. (Сав. сл. гласник I ср. 3214).

Закон о облигационим односима – Сл. лист СФРЈ бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89, Сл. лист СРЈ бр. 31/93, Сл. лист СЦГ бр. 1/2003 –

Уставна повеља

Закон о обавезном осигурању у саобраћају Републике Србије – Сл. гласник Р. Србије бр. 51/2009, 78/2011, 101/2011, 93/2012, 7/2013 – одлука Уставног суда

Услови за осигурање од одговорности из делатности за штете причињене трећим лицима, Wiener Städtische, Vienna Insurance Group, <https://wiener.co.rs/wp-content/uploads/2018/07/Uslovi-za-osiguranje-od-odgovornosti-iz-delatnosti-za-%C5%A1tete-pri%C4%8Dinjene-tre%C4%87im-licima-1.pdf>

Извори са интернета:

Судска пракса, др Маријан Ђурковић, 13.09.2012, <http://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?14178>

CLAUSES IN LIABILITY INSURANCE AS A PROTECTION INSTRUMENTS OF A INSURER

Prof. Vladimir Čolović, Ph.D*

Summary

Liability insurance is a specific type of insurance considering the subject matter of the insurance and the fact that the injured party did not participate in defining the insurance relationship, ie, in the conclusion of the contract. Since, after the occurrence of the insured event, the interests of both the insured and the insurer must be protected, the question arises of the active participation of the insurer in determining the liability of the insured, as well as the amount of damage. This is why, in the insurance theory, in this type of insurance has defined clauses that are the protection of the interest to the insurer in the first place. These clauses are: 1. Dispute management clause, 2. Disallowed settlement clause by policyholders, 3. Clause of the prohibition of recognition of liability by the policyholder. The author pays attention to a number of issues related to the mentioned clauses, and also addresses solutions in domestic and German legislation. Also, the paper analyzes the provisions of the general conditions of insurance in relation to the above clauses. The author concludes that these clauses protect not only the insurer, but also the insured.

Key words: insurer, insured, dispute management, settlement, liability,

* Principal Research Fellow, Institute of Comparative Law, Belgrade and Full Professor, Faculty of Law Sciences, PanEuropean University „Apeiron“ Banja Luka; mail: v.colovic@iup.rs; vladimir.z.colovic@apeiron-edu.eu.